

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง“การศึกษาปัจจัยและรูปแบบของกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้
กรณีศึกษา : สหกรณ์โคนมพัทลุง จำกัด” ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ระบบโรงเรียนชุมชน

ตอนที่ 2 ระบบเครือข่ายการเรียนรู้

ตอนที่ 3 ตัวอย่างเครือข่ายการเรียนรู้

ตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 1 ระบบโรงเรียนชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับระบบโรงเรียนชุมชน

การพัฒนาการศึกษาในระบบโรงเรียนชุมชน เป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนาการศึกษา
ของประเทศไทยในยุคการปฏิรูปการศึกษา ที่เป็นการส่งเสริมและสนับสนุนให้ทุกภาคส่วน
ของสังคม มองเห็นความสำคัญของการจัดการศึกษาที่สอดคล้องต่อภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน
ด้วยความร่วมมือ ร่วมใจของชุมชนอย่างแท้จริง เสน่ห์ จามริก (2537 : 26) กล่าวว่า ระบบโรงเรียน
ชุมชน หมายถึง แนวทางการพัฒนาการศึกษาที่จัดให้ระบบโรงเรียนเป็นแหล่งสร้าง และ
พัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่สัมพันธ์สอดคล้องต่อพื้นฐานและปัญหาความต้องการของคน และ
ชุมชนเป็นหลัก ซึ่งชี้ให้เห็นว่าระบบโรงเรียนชุมชนจะเป็นจริงได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานแนวคิด 2 นัย ดังนี้

นัยแรก โรงเรียนปฏิรูปการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครู ให้เกิดความ
ตระหนักว่าโรงเรียนและครูเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนไม่ใช่ศูนย์กลางของชุมชน ครูต้องทำหน้าที่
จัดกระบวนการการเรียนรู้เชื่อมประสานกับทรัพยากรในชุมชน 3 กลุ่ม คือ คน ความรู้
และทรัพยากรอย่างประณีตเสมือนการจักสาน (วิจิต นันทสุวรรณ อ้างถึงในคณะกรรมการ
การศึกษาแห่งชาติ 2539 : 34) ซึ่งต้องใช้ระยะเวลา ความเอาใจใส่และความมุ่งมั่นอดทน
นอกจากนั้นครูต้องมีความรู้ในวิธีการทำงานกับชุมชน วิธีการในการรู้จักชุมชน วิธีการในการ
สรรหาและจัดสรรบุคคล องค์กรหน่วยงานที่เหมาะสมในการทำงานร่วมกับโรงเรียน ครูต้องมี

ทักษะในการทำงานกับชุมชน สามารถปฏิบัติงานในเนวรุมากกว่าเนวรับ (พิมพ์ันท์ เตชะคุปต์ และคณะ 2544 : 87) ครูต้องก้าวออกจากโรงเรียนเพื่อทำความรู้จักคุ้นเคยและสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ต้องมีเจตคติที่ดีต่อชุมชน ยอมรับและเห็นคุณค่าในความรู้ ความสามารถ ศักยภาพ เกียรติภูมิและความคิดของชุมชน คณะศึกษาศาสตร์โครงการการศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ (2541 : 47 - 85) กล่าวว่า โรงเรียนมีหน้าที่สร้างสรรค์ชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยการจัดหลักสูตร ไร่พรมแดน หรือหลักสูตรในสมรภูมิชีวิตชุมชน ที่เปิดโอกาสให้เด็ก ๆ ได้สัมผัสปัญหาจริงในชุมชน และมีโอกาสที่จะร่วมคิด ร่วมแก้ปัญหาของชุมชนเสมือนผู้ใหญ่คนหนึ่ง

อีกนัยหนึ่ง ระบบโรงเรียนชุมชนเป็นจริงได้ ต้องมีการประสานเชื่อมโยงกันระหว่างโรงเรียนชุมชนโดยเริ่มต้นไปพร้อม ๆ กัน เพื่อจัดการศึกษาภายใต้บริบทของโรงเรียนและชุมชน สีสลาภรณ์ บัวสาย (2547 : 30) กล่าวว่า การจะจัดการศึกษาให้เกิดผลกระทบทางบวกต่อการเสริมสร้างระบบความรู้ของท้องถิ่นให้แข็งแรงมากขึ้นนั้น ต้องใช้กระบวนการสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และประสานความสัมพันธ์แบบเท่าเทียมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ซึ่งหมายถึงการยอมรับการดำรงอยู่ของชุดความรู้ของชาวบ้านและให้เกียรติกับชาวบ้านว่า ถ้าเขาเป็นคนทำมาหากินในด้านไหนก็ตาม ย่อมมีความรู้ความชำนาญในด้านนั้น ๆ หน้าที่ของสถาบันการศึกษา อาจารย์ นักวิชาการ คือพยายามหาความรู้ที่นั่นให้พบ และหาวิธีเข้าไปต่อยอดให้เขาสามารถทำมาหากินได้ดีขึ้น หรือมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ความสำคัญของการพัฒนาระบบการศึกษาของประเทศไทยตามระบบโรงเรียนชุมชน ดังที่นักวิชาการได้กล่าวให้ความสำคัญข้างต้นนั้น ในส่วนของภาครัฐปรากฏอย่างชัดเจนตั้งแต่แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 ซึ่งกำหนดแนวนโยบายการศึกษาและแนวทางการจัดการศึกษา โดยเน้นภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทย เพื่อให้สังคมไทยก้าวไปสู่ความเป็นสากลได้อย่างสมศักดิ์ศรี (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2541 : 2 - 6) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 46 มาตรา 69 และมาตรา 289 (กองการประชาสัมพันธ์ 2540 : 19,28,146) ประกาศให้คนไทยทั้งประเทศเห็นความสำคัญที่จะต้องร่วมมือ ปกป้องและสืบสานภูมิปัญญาไทย และภูมิปัญญาท้องถิ่นในลักษณะที่สมดุลกับภูมิปัญญาสากล มาตรา 27 มาตรา 29 มาตรา 57 (กระทรวงศึกษาธิการ 2546 : 13-14,26) ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 กำหนดสิทธิและหน้าที่ของสถานศึกษา และสถาบันการศึกษาทุกระดับทั้งภาครัฐและเอกชน ให้ดำเนินการเพื่อการส่งเสริมการศึกษา โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชน เพื่อฟื้นฟูประสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับภูมิปัญญาสากลให้เกิดการสมดุลและยั่งยืน

หมอสุนไพรรพพื้นบ้าน นักเกษตรผสมผสาน เหล่านี้ ล้วนประกอบเป็นทรัพยากรทางการศึกษา ที่จำเป็นจะต้องได้รับการสนับสนุนส่งเสริมให้เข้ามามีส่วนร่วมเป็นตัวจักรสำคัญของการจัดการศึกษา เพื่อว่าระบบโรงเรียนชุมชนจะได้ตอบสนองปัญหาความต้องการทางการศึกษาของชุมชนท้องถิ่น ไม่แต่เพียงในระดับ “รู้จักทำ” ในสิ่งที่สืบทอดกันมาแต่อดีตเท่านั้น หากแต่ให้ได้เรียนรู้ถึงความเป็นเหตุเป็นผลในสิ่งที่ทำ ตามหลักปรัชญาการศึกษาเพื่อให้ “รู้จักคิด รู้จักทำ รู้จักแก้ปัญหา” ด้วยกระบวนการการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

4. การศึกษาครบวงจร หมายความว่า บนพื้นฐานของแนวทางพัฒนาระบบโรงเรียนชุมชน มีเป้าหมายเพื่อฟื้นฟูศักยภาพของชุมชนชนบท โดยไม่ถูกรอบงำจากการขยายตัวและการลงทุนจากภายนอก ชุมชนชนบทเองจำเป็นต้องได้รับการส่งเสริมให้มีกำลังทุนวิทยาการและการศึกษา เพื่อให้สามารถพัฒนาอาชีพและวิถีชีวิตของตนให้ทันสมัยขึ้นได้ ตรงจุดนี้คือจุดสำคัญแต่ต้องขึ้นอยู่กับทัศนคติของบรรดาผู้นำในสังคมไทยเองว่า จะมีศรัทธาในประชาชนของตนเองหรือไม่เพียงใด อย่างเช่นที่เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีเคยตั้งความหวังถึงว่า “...คนไทยทั้งหมดดีพอที่จะคิดเปลี่ยนแปลงแก้ไขให้ทันสมัยและทันสมัยได้” (เสนห์ จามริก 2537 : 38)

โอกาสความเป็นไปได้ที่ชุมชนท้องถิ่นจะสามารถฟื้นฟูสมรรถนะของตนขึ้นมาได้ หมายถึงว่า จะต้องจัดให้การศึกษาทุกระดับตั้งแต่ประถม มัธยม อาชีว และอุดมศึกษา รวมทั้งการวิจัยและพัฒนาได้ประสานเชื่อมโยงเป็นองค์ประกอบการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อเป็นการสนองความต้องการอย่างครบวงจรต่อชีวิตทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนชนบท ถ้ามองในแง่ปัจเจกบุคคลก็จะต้องมีความแตกต่างกันไปตามระดับสติปัญญาความสามารถของบุคคลเป็นเรื่องเป็นรายไป หากแต่ว่าทุกระดับการศึกษาจะมีทิศทางและเนื้อหาสาระที่สอดคล้องต่อสภาพความเป็นจริงของชีวิตภายในชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนความสัมพันธ์อันจะพึงมีพึงเป็นต่อเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองภายนอก

5. การศึกษาต่อเนื่อง ระบบโรงเรียนชุมชนเป็นแหล่งที่ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ต่างสามารถใช้บริการเพื่อจะเรียนรู้ในสิ่งที่ตนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนางานอาชีพและคุณภาพชีวิตของตน คนและชุมชนนั่นเองจะเป็นตัวตั้งของระบบการศึกษา โอกาสทางการศึกษาจะเป็นเรื่องของโอกาสที่จะได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตามระดับการพัฒนาของตนเอง เป็นระบบการศึกษาที่มุ่งเน้นเรื่องการเรียนรู้เป็นหลักใหญ่ไม่ใช่เรื่องการสอน และเป็นการศึกษาแบบหมุนเวียนอย่างต่อเนื่องตามความประสงค์ของผู้เรียน ระบบการเรียนรู้จึงผสมผสานเป็นกระบวนการเดียวกันทั้งในและนอกโรงเรียน และยังเป็นบริการทางการศึกษาที่ออกไปสู่ประชาชนผู้ใฝ่เรียน ดังนั้น ระบบโรงเรียนจึงทำหน้าที่เสมือนหนึ่งเป็นศูนย์วิชาการให้แก่ชุมชนท้องถิ่น ประชาชนทั้งเด็กและ

ผู้ใหญ่จะเกิดความรักและใฝ่เรียนในเรื่องที่ให้ความหมายต่อการดำรงชีวิตของตนเองอย่างแท้จริง เป็นการสร้างแรงจูงใจให้เด็กเห็นความสำคัญของท้องถิ่น และเห็นช่องที่จะใช้ชีวิตในชุมชนอย่างมีความสุขและเป็นประโยชน์ การเกณฑ์คนให้เข้ารับการศึกษาระดับมัธยมศึกษาโดยไม่คำนึงถึงการพัฒนา การเรียนรู้ให้เกิดทักษะและขีดความสามารถทางเศรษฐกิจในระดับหนึ่งที่ยั่งยืน ก็ย่อมจะเกิดผลกระทบในทางลบต่อด้านสังคมและการเมืองอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

การจัดการศึกษาในวิถีชุมชน

จากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ค่านิยม และระบบคุณค่าที่กำลังเกิดขึ้นในสังคมไทย คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 70 - 78) อธิบายว่า สภาพการณ์ดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการปรับตัวในหมู่บ้าน ชาวบ้านและชุมชนได้ปรับตัวโดยการสร้างกระบวนการหลายอย่างขึ้นมา จนกลายเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการถ่ายทอดและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

กระบวนการปรับตัวในวิถีชีวิตของชาวบ้านและชุมชน

1. กระบวนการปรับใช้วัฒนธรรมเพื่อการพัฒนา การเข้ามาของวัฒนธรรมภายนอก โดยเฉพาะจากซีกโลกตะวันตก ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงของการเร่งรัดพัฒนาประเทศเมื่อ 35 ปีก่อน ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีการผลิต แบบแผน ความสัมพันธ์ ระบบคุณค่าและความเชื่อของชาวบ้านและชุมชน การเปลี่ยนแปลงนี้ไม่ได้เกิดขึ้นชนิดถอนรากถอนโคน ข้อมูลจากการศึกษาจำนวนมากในทุกภาคของประเทศต่างยืนยันตรงกันว่า (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2541 : 70) ชาวบ้านและชุมชนโดยทั่วไปยังคงรักษา และสืบทอดวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมชุมชน และสามารถปรับใช้ได้อย่างเหมาะสมกับสมัย เมื่อกระแสโลกาภิวัตน์ถาโถมเข้าสู่ชนบทนั้น เป็นช่วงที่ชุมชนจำนวนมาก “ตั้งหลัก” ได้ก่อนแล้วจึงสามารถรับมือกับกระแสนี้ได้ไม่ยากนัก

2. กระบวนการพัฒนากลไกทางสังคมวัฒนธรรม การพัฒนาประเทศในช่วงที่ผ่านมา ได้ก่อให้เกิดความก้าวหน้าทางวัตถุมากมาย โดยเฉพาะเทคโนโลยีสื่อสารและโทรคมนาคม ทำให้คนในชนบทได้รับความสะดวกสบายมากขึ้น สามารถติดต่อกันได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง แต่อีกด้านหนึ่งของความก้าวหน้านี้กลับส่งผลให้ผู้คนและชุมชนตัดขาดจากกัน ความสัมพันธ์ทางเครือญาติและการแลกเปลี่ยนหรือการพึ่งพาแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย ซึ่งเป็นกลไกทางวัฒนธรรมแบบเดิมแทบจะไม่มีอำนาจในการควบคุมพฤติกรรมทางสังคมของบุคคล ท่ามกลางความอ่อนล้าของกลไกทางสังคมวัฒนธรรมดังกล่าว ชาวบ้านและชุมชนจำนวนมากได้พยายามฟื้นฟู ประยุกต์

ของกลไกทางสังคมวัฒนธรรมดังกล่าว ชาวบ้านและชุมชนจำนวนมากได้พยายามฟื้นฟู ประยุกต์ และสร้างสรรค์กลไกทางสังคมวัฒนธรรมใหม่ ให้มีรูปแบบเนื้อหาและการหน้าที่หลากหลาย สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลง แต่กลไกใหม่นี้ได้คงไว้ซึ่งระบบคุณค่าเดิมของชุมชน

3. กระบวนการสร้างสรรค์สถาบันของชุมชน สถาบันที่มีอยู่เดิม เช่น ครอบครัว ศาสนา และการศึกษา เปลี่ยนแปลงไปทั้งในด้านรูปแบบหรือความสัมพันธ์ บทบาท เนื้อหาสาระ ตลอดจนการมีหน้าที่ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นเพื่อรองรับความผันแปรที่เกิดขึ้นตลอดเวลา การรวมตัวเพื่อแสวงหาทางออกร่วมกันในรูปกลุ่มและองค์กรดังกล่าวแล้วข้างต้น เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้เรียนรู้ร่วมกัน สัมพันธ์และเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ จนมีภาวะเป็นสถาบัน ซึ่งมีชื่อต่างกัน เช่น มหาวิทยาลัยชาวบ้าน สมาคม ชมรม เครือข่าย ศูนย์และกลุ่ม เป็นต้น ต่างนำเอาลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมชุมชนมาเป็นแนวทางการเรียนรู้ จึงเป็นธรรมชาติที่ง่ายและตรงต่อความต้องการของชาวบ้าน โดยมีผู้นำ ผู้รู้หรือนักปราชญ์ชาวบ้านทำหน้าที่ถ่ายทอดแนวคิด ความรู้ หรือประสบการณ์ของชุมชน ซึ่งมีใช้ความรู้ทางเทคนิคเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีส่วนที่เป็นคุณค่า ศีลธรรมและจริยธรรมรวมอยู่ด้วย ให้แก่ผู้สนใจนำไปปรับใช้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต

กระบวนการปรับบทบาททางการศึกษาของชุมชน

ชุมชนได้ปรับบทบาทของตนและเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษามากขึ้น และศักยภาพในด้านนี้ของชุมชนเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไปในสังคม

1. บทบาทของชุมชนในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ การทำความเข้าใจบทบาทของชุมชนในการจัดการศึกษา จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ต่อการศึกษาใหม่ เพื่อให้ชุมชนทำความเข้าใจให้ชัดเจนว่าการศึกษาคือการเรียนรู้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวบ้านในชุมชนสัมผัสสัมพันธ์ และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตได้ ส่งผลให้ชุมชนสามารถเข้าไปมีบทบาทในการจัดการศึกษาได้อย่างเต็มที่ เพราะการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกหนทุกแห่งทั้งในโรงเรียน หุ่นา ศาลา วัด ตลอดจนบริษัทและห้างร้าน เป็นการเรียนรู้ที่ไม่ถูกจำกัดด้วยเนื้อหา เวลาและสถานที่ เพศและวัย การที่ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต เพราะการจัดการศึกษาของชุมชนมิได้เกิดขึ้นลอย ๆ เหมือนอย่างการศึกษาในระบบโรงเรียน แต่เป็นการศึกษาที่มีรากฐานมาจากชุมชน รากฐานสำคัญ ของชุมชนที่เป็นองค์ประกอบของการเรียนรู้มี 3 อย่าง ได้แก่ คน ความรู้ และทรัพยากร ดังนี้

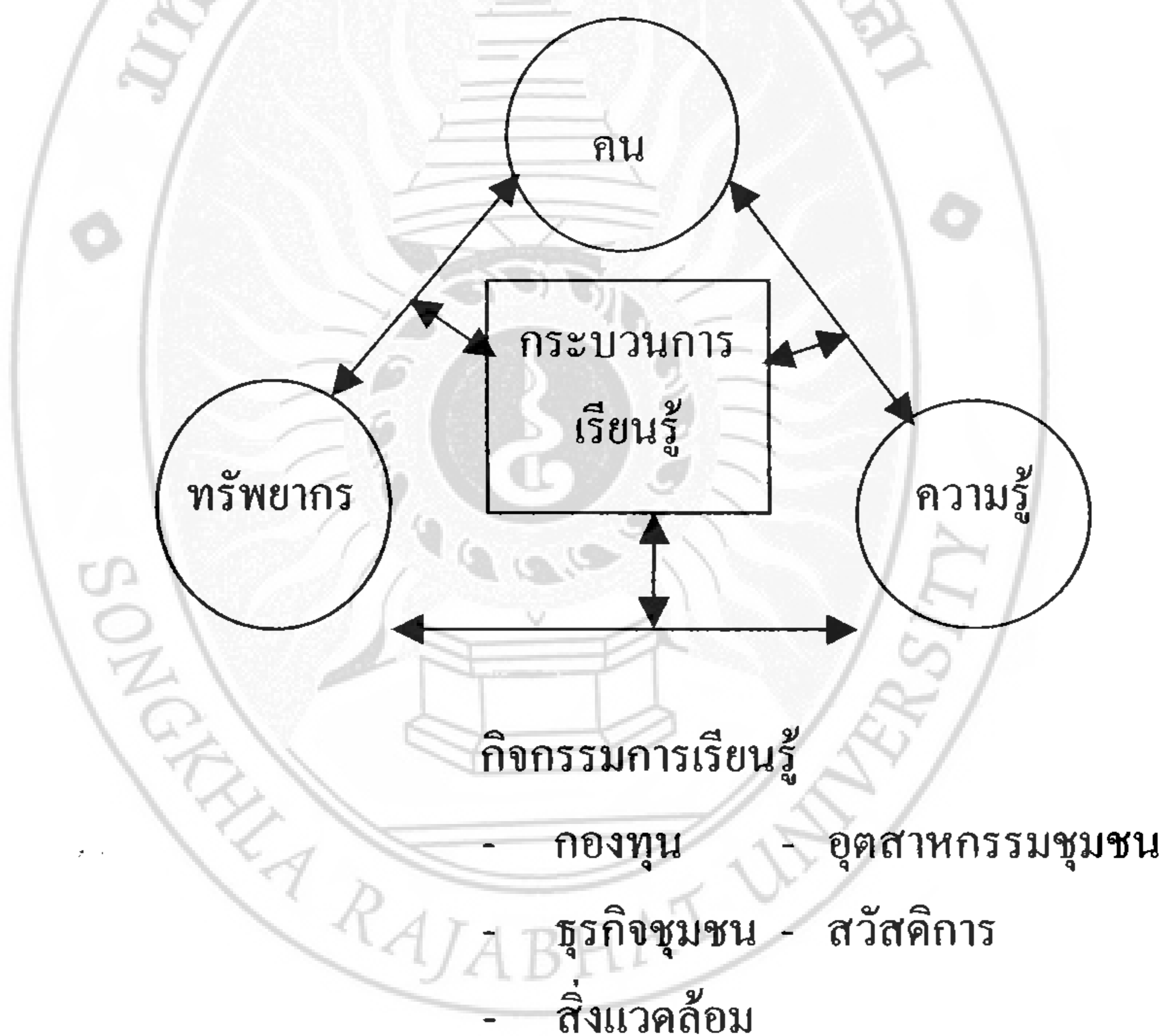

คน ประกอบด้วย ผู้รู้ หรือนักปราชญ์ ชาวบ้าน ผู้นำชุมชนหรือองค์กร และผู้ที่มีความรู้ความชำนาญเฉพาะด้านในชุมชน

ความรู้ ประกอบด้วยความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน ความรู้ทางวิชาการหรือที่มาจากภายนอก และชุดความรู้หรือประสบการณ์ที่ชุมชนและองค์กรได้สะสมและพัฒนาขึ้น

ทรัพยากร ในที่นี้หมายถึง ทรัพยากรวัตถุ เช่น เงินทุน ที่ดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำ พืช สัตว์ และผลผลิตของชุมชน

องค์ประกอบทั้งสามนี้ จะเป็นตัวกำหนดรูปแบบ กระบวนการ ตลอดจนเนื้อหาสาระ และกิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชน การศึกษาที่เกิดขึ้นจึงสอดคล้องกับวิถีชีวิต ใช้ประโยชน์ได้จริง และเป็นกระบวนการเดียวกันกับการพัฒนาชุมชน ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคน ความรู้และทรัพยากร
ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2541 : 75

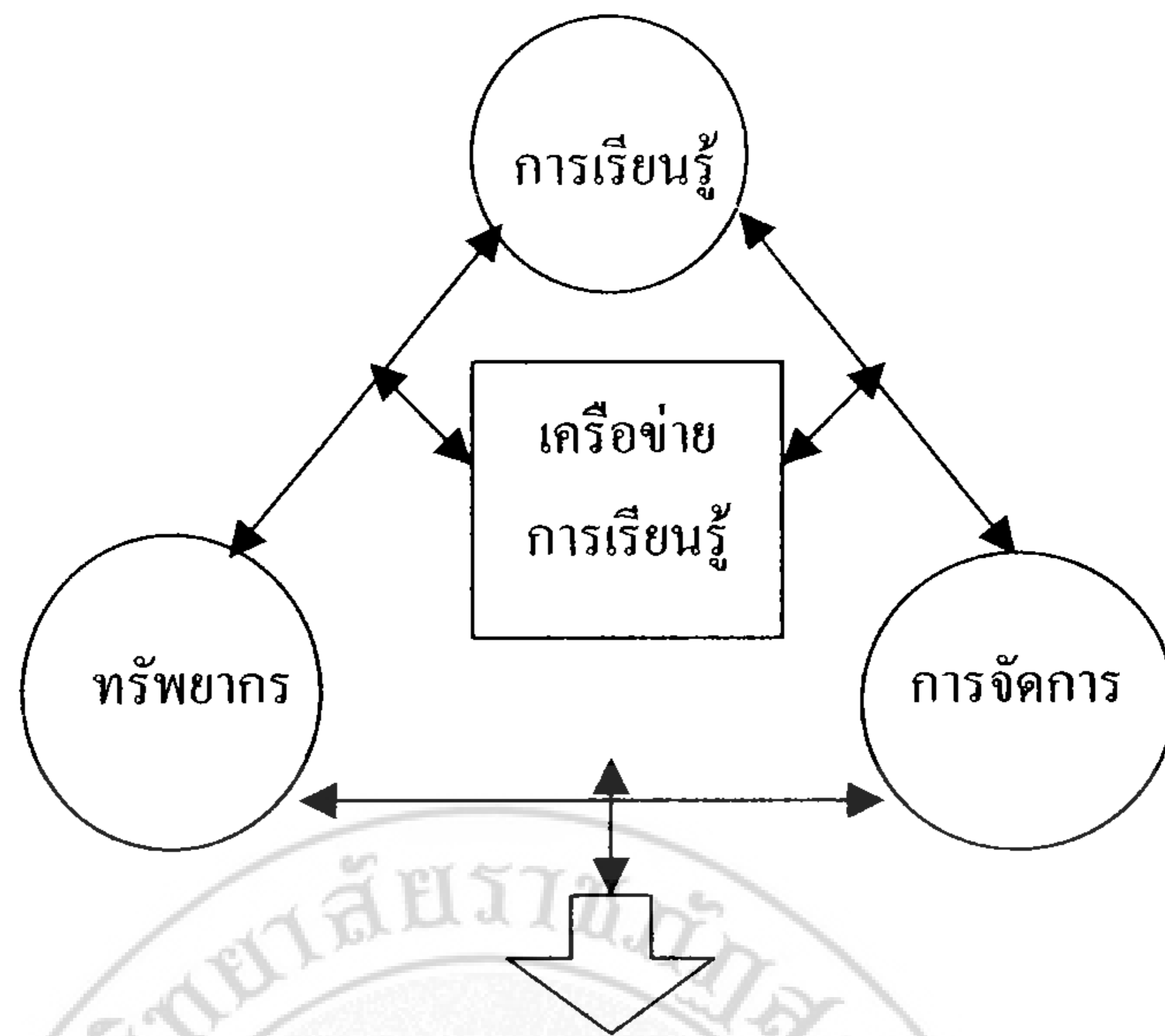
ภาพที่ 2 แสดงให้เห็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างคน ความรู้ และทรัพยากร ตลอดจนกิจกรรมการเรียนรู้ที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ดังกล่าว ซึ่งจะช่วยให้มองเห็นและทำความเข้าใจกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

2. บทบาทของชุมชนในการสนับสนุนและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ นอกจากการสร้างกระบวนการเรียนรู้แล้ว บทบาทที่ชุมชนต้องทำควบคู่กันไป คือการสนับสนุนและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้เข้มแข็งและยั่งยืน ดังนี้

2.1 การสร้างและพัฒนาองค์กรชาวบ้านหรือองค์กรชุมชน โดยทั่วไปกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในชุมชนเป็นผลมาจากการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ทรัพยากรธรรมชาติ เงินทุน และความรู้ระหว่างชาวบ้าน ความสัมพันธ์จากการแลกเปลี่ยนนี้อาจหยุดลงได้ตลอดเวลา ซึ่งส่งผลให้การเรียนรู้ไม่ยั่งยืน ฉะนั้นชุมชนจึงต้องเข้าไปมีบทบาทในการกระตุ้นและสนับสนุนให้ชาวบ้านสามารถในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เงินทุน และความรู้ร่วมกัน การจัดการร่วมกันนี้คือจุดเริ่มต้นขององค์กรชุมชน มีฐานะเป็นองค์กรจัดการ อาทิ กองทุนพืช กองทุนสัตว์และป่าชุมชน ด้านเงินทุน มีกลุ่มออมทรัพย์ ธนาคารหมู่บ้าน และกองทุนหมู่บ้าน ด้านที่เกี่ยวกับความรู้มีการจัดการร่วมกันในรูปแบบเครือข่าย ชมรม และสมาคม นอกเหนือจากการเรียนรู้ที่อยู่บนพื้นฐานของชุมชน อันได้แก่ คน ความรู้ และทรัพยากรแล้ว สมาชิกขององค์กรชาวบ้านยังได้รับผลประโยชน์จากการจัดการร่วมกัน ความสัมพันธ์ในองค์กรจึงมั่นคง และส่งผลให้กระบวนการการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นนั้นยั่งยืน

2.2 การสนับสนุนและพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ กระบวนการการเรียนรู้และองค์กรชาวบ้านมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเครือข่ายการเรียนรู้ บางครั้งอาจใช้คำเหล่านี้ในความหมายเดียวกันหรืออาจใช้แทนกันได้ ในที่นี้องค์กรชาวบ้านในความหมายที่เน้นหนักไปในด้านการจัดการและให้ความหมายกระบวนการการเรียนรู้ไปในการทำงานเดียวกับเครือข่ายการเรียนรู้ การสนับสนุนและการพัฒนานี้ ชุมชนโดยทั่วไปมักเริ่มต้นจากการสนับสนุนให้องค์กรชาวบ้านที่เกิดขึ้นแล้วในชุมชนได้มีโอกาสนำทรัพยากรธรรมชาติ เงินทุน และความรู้ของตนไปแลกเปลี่ยนกับองค์กรชาวบ้านและองค์กรอื่น ๆ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการจัดความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรเหล่านี้ บนพื้นฐานของการเรียนรู้ การพึ่งพาอาศัยและการจัดการร่วมกัน หมายความว่า เครือข่ายการเรียนรู้ได้เกิดขึ้นแล้ว ดังภาพที่ 3

กิจกรรมเครือข่ายการเรียนรู้

- ธุรกิจ-อุตสาหกรรม
- กองทุนหมุนเวียน

ภาพที่ 3 กระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2541 : 77

ภาพที่ 3 ช่วยให้เห็นและทำความเข้าใจ กระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น การมีโอกาสดแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างองค์กร จะส่งผลให้เกิดการจับความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรเหล่านี้บนพื้นฐานของการเรียนรู้ การพึ่งพาอาศัยและการจัดการร่วมกัน หมายความว่า เครือข่ายการเรียนรู้ได้เกิดขึ้นแล้ว ชุมชนบางแห่งจึงได้พยายามพัฒนาองค์กร และเครือข่ายให้มีความมั่นคงและเข้มแข็ง โดยทำหน้าที่เป็นผู้นำชาวบ้าน เด็ก และเยาวชนให้เข้ามาร่วมกิจกรรมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ที่มีอยู่ออกไปอย่างกว้างขวาง

สรุปว่า การจัดการศึกษาที่ชุมชนมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการปรับบทบาททางการศึกษาของไทยที่กำลังปฏิรูปอยู่ในปัจจุบัน หากโรงเรียนสามารถจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนจนเป็นกระบวนการเดียวกัน การเรียนรู้จะก่อให้เกิดกลุ่มหรือองค์กรชุมชนและเครือข่ายการเรียนรู้ที่ส่งผลต่อการจัดการทรัพยากรร่วมกันและเป็นเงื่อนไขสำคัญในกระบวนการฟื้นฟู พัฒนาและประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนากิจกรรมการศึกษาในโรงเรียน ตลอดจนทั้งคุณภาพชีวิตและชุมชน

ตอนที่ 2 เครือข่ายการเรียนรู้

ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายการเรียนรู้

นักวิชาการที่ทำการศึกษเกี่ยวกับเครือข่ายการเรียนรู้ ต่างให้ความหมายของเครือข่ายการเรียนรู้ ซึ่งสามารถสรุปด้วยคำกล่าวของ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543 : 33-34) ว่า การเชื่อมโยงในลักษณะของเครือข่าย มีความหมายไกลกว่าเพียงการที่คนมา “รวมกัน” แต่ไม่ได้ “รวมกัน” ในการทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด เปรียบเทียบภาพเหมือนเอาก้อนอิฐมากองรวมกันย่อมไม่เกิดประโยชน์อันใด การเชื่อมโยงเข้าหากันจะเกิดขึ้นเมื่อเอาอิฐแต่ละก้อนมาต่อกันเป็นกำแพง โดยมีการประสานอิฐแต่ละก้อนเข้ากันอย่างเป็นระบบ ดังนั้น การเชื่อมโยงเข้าหากันเป็นเครือข่ายนี้ จึงมิใช่เพียงการรวมกลุ่มของสมาชิกที่มีความสนใจร่วมกันในระดับเพียงการพบปะแลกเปลี่ยนความคิดหรือร่วมสังสรรค์ด้วยกันเท่านั้น หากจะต้องพัฒนาไปสู่ระดับการลงมือทำกิจกรรมร่วมกัน ด้วยวัตถุประสงค์ที่มีร่วมกันด้วย ซึ่งอาจเป็นวัตถุประสงค์เพื่อสร้างอำนาจต่อรอง เพื่อการเสริมจุดแข็งกลบจุดอ่อน หรือเพื่อการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ร่วมกัน เป็นต้น การรวมตัวเป็นเครือข่ายในลักษณะการแลกเปลี่ยน ที่นำเอาส่วนดีหรือจุดแข็งของแต่ละฝ่ายมาสนับสนุนกันและกัน จะช่วยให้เกิดการผนึกกำลัง (synergy) ในลักษณะที่ 1+1 ได้ผลรวมมากกว่า 2 เสมอ (1+1>2) เป็นการรวมกันให้เกิด “พลังทวีคูณ” ไม่ใช่ทวีบวก ผลลัพธ์ที่ได้จากการทำงานเป็นเครือข่ายจึงต้องดีกว่า ผลลัพธ์ของการนำผลลัพธ์ของการต่างคนต่างทำแล้วนำมารวมกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ไพพรรณ เกียรติโชติชัย (2541 : 62) กล่าวว่า เครือข่ายการเรียนรู้ หมายถึง การประสานแหล่งความรู้และข้อมูลข่าวสาร การใช้ทรัพยากรและการปฏิบัติงานอย่างสอดคล้องเชื่อมโยงกันทั้งระหว่างหน่วยงานที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาในและนอกระบบโรงเรียน และระหว่างหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนในระดับต่าง ๆ ตลอดจนระบบการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ เพื่อสร้าง แลกเปลี่ยน ถ่ายทอดและกระจายความรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ประชาชนมีโอกาสได้เรียนรู้อย่างกว้างขวางและต่อเนื่องตลอดชีวิต ตามความต้องการของบุคคลและชุมชน

สำหรับสีลาภรณ์ นาคทรพรพ (2538 : 41-42) กล่าวว่าเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถ่ายทอดประสบการณ์ ความคิด ความรู้ และทักษะระหว่างกันและกัน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนร่วมกัน และขยายวงไปยังบุคคล กลุ่ม และชุมชนอื่น ๆ เพื่อยกระดับการเรียนรู้ การคิดวิเคราะห์ และการแก้ปัญหาให้สูงขึ้นเรื่อย ๆ

เครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนนับเป็นรูปแบบของการศึกษาของคนในชุมชนที่ช่วยเสริมสร้างคุณลักษณะสำคัญหลายประการอันเป็นเป้าหมายของการศึกษา เช่น ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ และแนวทางการแก้ไขปัญหา การพึ่งตนเองทั้งในด้านความคิด และการประกอบอาชีพ จิตสำนึกในความรัก และเห็นคุณค่าของท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่น ความสามัคคีและการผนึกกำลังเป็นกลุ่ม เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาความรู้และทักษะการประกอบอาชีพ ที่ตอบสนองความต้องการในการพัฒนาอาชีพ

แนวคิดเรื่องเครือข่ายการเรียนรู้ที่กล่าวมาข้างต้น อาจพิจารณาได้ 2 นัย กล่าวคือ เครือข่ายการเรียนรู้ที่เรียกว่าเครือข่ายสังคม พิมพัลย์ บุญมงคล และวาทีณี บุญชะลิกษ์ (2541 : 306) อธิบายว่า เครือข่ายสังคม หมายถึง สายใยของความสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ระหว่างบุคคลหนึ่งกับบุคคลอื่น ๆ อีกหลาย ๆ คน พื้นฐานของความสัมพันธ์ทางสังคมที่สำคัญคือ การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลกับบุคคลอื่นในลักษณะปฏิสัมพันธ์ (Interaction) และการแลกเปลี่ยนข่าวสาร ข้อมูล ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคล เครือข่ายสังคมของบุคคลหนึ่ง ๆ จึงเปรียบเสมือนสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลนั้น ๆ และขณะเดียวกันบุคคลนั้น ๆ ก็เปรียบเสมือนส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมทางสังคมของบุคคลอื่น ๆ ในเครือข่ายสังคม ซึ่งสามารถมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของผู้อื่นด้วยเช่นกัน

พื้นฐานแนวคิดดังกล่าวอาจกล่าวได้ว่าเป็นภาพสะท้อนของวิถีชีวิตของสังคม เป็นเครือข่ายทางสังคม โดยเน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อันเป็นกระบวนการทางการศึกษา เครือข่ายการเรียนรู้ตามแนวคิดดังกล่าว จึงมีทั้งส่วนที่เป็นองค์ประกอบที่เป็นคน คือผู้รู้ แหล่งเรียนรู้ และทรัพยากรในชุมชน และส่วนที่เป็นความรู้ ได้แก่กระบวนการเรียนรู้ ซึ่งเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน และเกิดขึ้นทุกขั้นตอนของกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ดังที่ กล้า สมตระกูล (2535 : 189) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ในระบบเครือข่ายการเรียนรู้ หมายถึงความพยายามที่ได้หลอมรวมประสบการณ์การจัดการศึกษาในหลายรูปแบบ หลายเนื้อหา ให้เหมาะสมกับหลายกลุ่มเป้าหมาย ด้วยการจัดการศึกษาให้มีระบบ ที่ผู้เรียนจะต้องเป็นผู้ที่พิจารณาเนื้อหาสาระที่ต้องการเรียนรู้เอง และแสวงหารูปแบบ วิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยมีหน่วยงานของรัฐและเอกชนเป็นผู้สนับสนุน และอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียน รวมทั้งการระดมสรรพกำลังของชุมชนเพื่อช่วยเหลือชุมชนด้วยกันเอง

ฉ.พ
370.15
น.467
2547

ดังนั้นการนำกระบวนการเครือข่ายมาอธิบายแนวทางการปฏิรูปการศึกษา กล่าวได้ว่าเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งในการปฏิรูป เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543 : 26-28) กล่าวว่า ยุทธศาสตร์การระดมและการจัดสรรทรัพยากรเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายที่ต้องการ เป็นปัจจัยเสริมเพื่อถักทอส่วนต่าง ๆ ของสังคมเข้าด้วยกัน โดยปัจเจกบุคคล องค์กร หน่วยงาน หรือสถาบันใด ๆ ตกลงที่จะประสานเชื่อมโยงเข้าหากันภายใต้วัตถุประสงค์ หรือข้อตกลงอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันอย่างเป็นระบบ และมีการแสดงออกเป็นการลงมือกระทำกิจกรรมร่วมกัน ไพพรรณ เกียรติโชติชัย (2541 : 62) กล่าวในทำนองเดียวกันว่า ความสามารถประสานสัมพันธ์แหล่งความรู้ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เป็นการแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลซึ่งกันและกัน อาจจะกระทำได้โดยบุคคลต่อบุคคล บุคคลต่อสถาบัน หรือบุคคลต่อมวลชน เพื่อให้การเรียนรู้ของชุมชนมีความยั่งยืน และมีเนื้อหาสาระที่กว้างขวางทันต่อเหตุการณ์

สรุปได้ว่าแนวคิดนี้แรกเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะเครือข่ายสังคมที่มีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและกลุ่มบุคคล

อีกนัยหนึ่ง เน้นการส่งเสริมให้ชุมชนจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้ชุมชนมีการศึกษาแสวงหาความรู้ เพื่อพัฒนาและสนับสนุนซึ่งกันและกันในชุมชน ดังที่ สีลาภรณ์ นาครทรรพ (2538 : 41) กล่าวว่าระบบการเรียนรู้ของชุมชน มีลักษณะเด่นคือ เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ ซึ่งหมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถ่ายทอดประสบการณ์ ความคิด ความรู้ และทักษะระหว่างกัน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนร่วมกัน และขยายวงไปยังบุคคล กลุ่ม และชุมชนอื่น ๆ เพื่อยกระดับการเรียนรู้ การคิดวิเคราะห์ และการแก้ปัญหาให้สูงขึ้นเรื่อย ๆ

เพื่อให้เข้าใจความหมายของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อเป็นพื้นฐานความเข้าใจให้ชัดเจนขึ้น กระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในงานวิจัยนี้ หมายถึง การประสานความร่วมมือ และการผนึกกำลังระหว่างบุคคลกับบุคคล หรือบุคคลกับกลุ่ม หรือกลุ่มกับกลุ่ม เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ และทักษะระหว่างกันและกัน เพื่อสร้างศักยภาพและขีดความสามารถในการพัฒนาตนเอง โดยดำเนินกิจกรรมเครือข่ายจนเป็นระบบที่เชื่อมโยงกัน ส่งผลให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จะประสบผลสำเร็จในระดับใดขึ้นอยู่กับการจัดการ 2 ลักษณะ ดังนี้

1. การส่งเสริมกระบวนการการเรียนรู้ในชุมชน โดยการเสริมสร้างกิจกรรมให้คนในชุมชนมีการแลกเปลี่ยนถ่ายทอดความรู้และกระจายความรู้อย่างเป็นระบบ

2. การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ โดยการประสานเชื่อมโยงหน่วยงานต่าง ๆ ในชุมชน และองค์กรภายนอกชุมชน เพื่อให้เข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมกระบวนการการเรียนรู้ของชุมชน ดำเนินกิจกรรมเครือข่ายจนสามารถเชื่อมโยงกันได้เป็นปกติ ส่งผลให้เกิดการประสานสัมพันธ์กันอย่างราบรื่นและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะต้องมีการระดมแหล่งทรัพยากร ความรู้ วิทยาการ วัสดุ อุปกรณ์ อาคารสถานที่ ฯลฯ เข้ามาดำเนินการ และบุคคลในชุมชนจะต้องร่วมดำเนินกิจกรรมเครือข่ายด้วยความสมัครใจ

จากความหมาย ลักษณะ แนวคิด และองค์ประกอบของการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ จะเห็นว่าเนื้อหาสาระของการจัดกิจกรรมเครือข่ายการเรียนรู้นี้ เป็นกลไกที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตขึ้นในชุมชน ความเข้มแข็งของเครือข่ายอยู่ที่การมีส่วนร่วมในกระบวนการการเรียนรู้ของสมาชิกคือ การตัดสินใจริเริ่มและตัดสินใจดำเนินงาน การปฏิบัติเพื่อการบริหาร การประสาน และการจัดสรรทรัพยากร การให้ผลประโยชน์ และการประเมินผล (John M.Cohen และ Norman T.Uphoff 1980 : 219) การสนับสนุนและพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ จึงเป็นการส่งเสริมกระบวนการคิดพึ่งตนเองของชุมชนภายใต้ความร่วมมือที่ยั่งยืน และมีเป้าหมายโดยองค์รวมคือเพื่อพัฒนาตนเองและชุมชน ดังนั้นการพัฒนาโดยใช้กระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ที่จะพบกับความสำเร็จอย่างถาวร จึงตั้งอยู่บนพื้นฐานของความต้องการของชุมชนที่เป็นผู้เริ่มต้น จุดประกายความร่วมมือ ในลักษณะการระดม พลังแห่งภูมิปัญญา ความสามารถ ที่ซ่อนอยู่ในเอกัตบุคคล อันเป็นศักยภาพเฉพาะบุคคล มากล้นกรองผสมผสานความรู้จากภายนอกอย่างสมดุล หากโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาในชุมชนสามารถนำประกายแห่งความต้องการความร่วมมือของชุมชน มาสร้างเป็นกิจกรรม ที่มีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาแบบพหุภาคีอย่างเป็นรูปธรรม คือพัฒนาทุกภาคส่วนในชุมชนนั้นไปพร้อม ๆ กัน จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหา และการพัฒนาตนเอง ครอบครัวและชุมชนอย่างเหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนทุกเพศ ทุกวัย ในสังคม การแก้ปัญหาเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนยุทธศาสตร์ที่ช่วยให้การดำเนินการดังกล่าวประสบความสำเร็จได้ คือกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ซึ่งทุกฝ่ายจะต้องการร่วมคิด ร่วมทำกันอย่างเป็นระบบ ต้องรู้และเข้าใจบริบทชุมชน เพื่อนำเอาปัจจัยทรัพยากรทางปัญญาความคิดมาเชื่อมโยงกันเพื่อนำมาใช้วิเคราะห์ และสังเคราะห์อย่างเป็นองค์รวมและเป็นรูปธรรม

ขั้นตอนของกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543 : 48) อธิบายว่าเครือข่ายสามารถเปรียบได้กับสิ่งมีชีวิต ธรรมชาติของเครือข่ายจะต้องมีการเจริญเติบโตอยู่เสมอ ดังนั้นกระบวนการเกิดขึ้นและการคงอยู่ของเครือข่ายประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นการเกิดเครือข่าย

การก่อตัวของเครือข่ายอาจเกิดได้สองแนวทางใหญ่ ๆ แนวทางแรกคือ เครือข่ายที่เกิดจากรัฐเข้าไปมีส่วนเป็นผู้ริเริ่ม กระตุ้นให้ประชาชนเกิดความตระหนักในปัญหา สร้างความตื่นตัวให้เกิดความสนใจรวมตัวกัน แนวทางที่สองคือเครือข่ายที่ประชาชนเป็นแกนนำจัดตั้ง โดยเกิดจากการริเริ่มสร้างสรรค์ของกลุ่มประชาชนเอง เพราะตระหนักและตื่นตัวในปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งการพัฒนาเครือข่ายควรให้มีการดำเนินการไปทั้งสองแนวทาง โดยพิจารณาถึงความสามารถในการรวมตัวของประชาชนเป็นหลักภายในเครือข่ายนั้น โดยต้องผ่านกระบวนการรวมตัวไปตามลำดับ ตั้งแต่การสร้างความตระหนักในปัญหาและสำนึกในการรวมตัว การสร้างจุดร่วมของผลประโยชน์ การแสวงหาแกนนำที่ดีของเครือข่าย และการสร้างแนวร่วมสมาชิกของเครือข่าย

2. ขั้นการประสานเชื่อมโยง

เมื่อมีการสร้างเครือข่ายก็ต้องมีการจัดระบบบริหารเครือข่าย ประกอบด้วย การจัดผังกลุ่มเครือข่าย การจัดบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในเครือข่าย การจัดระบบติดต่อสื่อสาร การจัดระบบการเรียนรู้ร่วมกัน และการจัดระบบสารสนเทศ

John M. Cohen และ Noman T. Uphoff (1980 : 219) กล่าวว่า องค์กรเครือข่ายที่มีคุณภาพ สมาชิกมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ ดังนี้

2.1 การตัดสินใจ องค์กรเครือข่ายมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ เพื่อตัดสินใจในการริเริ่มการดำเนินงาน

2.2 การปฏิบัติการ องค์กรเครือข่ายมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ เพื่อการจัดสรรทรัพยากรการบริหารงาน และการขอความช่วยเหลือ

2.3 การได้ประโยชน์ การมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ เพื่อการได้ประโยชน์ เช่น รายได้ สิ่งของ หรือความพอใจอื่นทั้งเป็นส่วนของชุมชนและบุคคล รวมทั้งผลในเชิงลบ

2.4 การประเมินผลองค์กรเครือข่ายมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ เพื่อการประเมินผลกิจกรรม

3. ขั้นการพัฒนาเครือข่าย

เครือข่ายใดสามารถดำเนินบทบาทของตนเองได้ครบถ้วน เครือข่ายนั้นก็จะมีพลังเคลื่อนไหว และมีอิทธิพลต่อสังคมในวงกว้างมากขึ้น การใช้ประโยชน์เครือข่ายในระยะนี้ มีดังนี้

3.1 การใช้เครือข่ายเพื่อเป็นเวทีกลางประสานงานร่วมกัน ได้แก่ประสานความคิดความเข้าใจระหว่างกันในวัตถุประสงค์ ขอบข่าย แผนการทำงาน วิธีการทำงาน ตลอดจนแนวทางการปฏิบัติให้ไปในทิศทางเดียวกัน และประสานความต้องการระหว่างสมาชิกภายในเครือข่ายด้วยกันเอง และระหว่างเครือข่ายกับนอกเครือข่าย ทำให้รู้ว่าทำอะไรและใครต้องการอะไร ซึ่งต้องผ่านระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ผ่านการจัดเวทีเพื่อเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างสมาชิกของเครือข่าย เป็นต้น

3.2 การใช้เครือข่ายเพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนสารสนเทศและความรู้ เครือข่ายยิ่งรุ่งเรืองเมื่อมีการเคลื่อนไหวแลกเปลี่ยนสารสนเทศและความรู้ระหว่างสมาชิก ประสบการณ์และบทเรียนใหม่ ๆ ที่ค้นพบช่วยให้เกิดการพัฒนาคัดลอกความคิด

3.3 การใช้เครือข่ายเพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนและระดมทรัพยากร

3.4 การใช้เครือข่ายเพื่อเป็นเวทีร่วมสร้างสรรค์และพัฒนาความรู้ใหม่ ๆ

3.5 การใช้เครือข่ายเพื่อเป็นเวทีสร้างกระแสผลักดันประเด็นใหม่ ๆ

4. ขั้นธำรงรักษาเครือข่าย

การจัดกิจกรรมร่วมที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งกิจกรรมดังกล่าวกลายเป็นแบบแผน ของการกระทำที่สมาชิกของเครือข่ายยอมรับโดยทั่วกัน ดังตัวอย่างหนึ่งของกลุ่มสโมสรโรตารีที่สามารถรักษากลุ่มได้ยั่งยืนยาวนานหลายทศวรรษ ก็เพราะมีการจัดโครงสร้างเวลา ที่กำหนดให้สมาชิกของกลุ่มมาพบปะ เพื่อทำกิจกรรมร่วมกันทุกสัปดาห์รวมทั้งมีระบบการตรวจสอบให้สมาชิกทุกคน จะต้องเข้าร่วมกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอทุกสัปดาห์ ดังนั้นการรักษาเครือข่ายสามารถกระทำได้ด้วยการกำหนดโครงสร้างของกิจกรรมอย่างชัดเจน ทั้งในแง่ของเวลา ความถี่ และการจัดกิจกรรมที่มีความน่าสนใจ เพียงพอที่จะดึงดูดสมาชิกให้เข้าร่วม ความสัมพันธ์ที่ดีเป็นเสมือนน้ำมันที่คอยหล่อลื่นการทำงาน เช่น การกำหนดกลไกสร้างระบบจูงใจ การจัดหาทรัพยากรสนับสนุนอย่างเพียงพอ การให้ความช่วยเหลือและช่วยแก้ไขปัญหา และการสร้างผู้นำรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง

การที่บุคคลมีการปฏิสัมพันธ์และมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ สิ่งที่น่าส่งเสริมให้มืออย่างมากที่สุดคือ ทำอย่างไรจึงจะเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมโดยเท่าเทียมกัน ความเข้มแข็งของเครือข่ายในแต่ละชุมชนมีมากเท่าไร นั้นหมายถึงประชาชนจะสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมมากขึ้น การสร้างสรรค์ผลประโยชน์ร่วมกันในทางสังคมภายใต้แบบแผนของเครือข่าย ซึ่งมีคุณลักษณะที่สำคัญคือ ทุกคนมีอิสระอย่างเต็มที่ในการเลือกตัดสินใจที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ และความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกที่เข้ามามีส่วนร่วมจะต้องเป็นความสัมพันธ์ที่เสมอภาคกัน จะต้องเป็นกิจกรรมที่เสริมสร้างความร่วมมือร่วมใจให้เกิดในหมู่สมาชิกของสังคมทั้งหมด (Beetham and Boyle 1995 107 - 108 อ้างถึงในอภิชาติ การิกาญจน์ 2542 : 27)

เครือข่ายที่เกิดขึ้นตามลักษณะภาคีที่ร่วมในเครือข่าย เกิดได้เป็นสองทางหลักๆ คือ เครือข่ายแนวนอน (Horizontal network) เป็นการสร้างเครือข่ายของกลุ่มคนที่มีลักษณะทางสังคมใกล้เคียงกันและเผชิญปัญหาที่คล้ายคลึงกัน เช่น การรวมกลุ่มระหว่างสถาบันการศึกษาด้วยกัน หรือการรวมกลุ่มระหว่างมูลนิธิกับ NGOs เป็นต้น และเครือข่ายแนวตั้ง (Vertical network) เป็นการสร้างเครือข่ายระหว่างภาคีที่แตกต่างกัน เช่น การรวมกลุ่มระหว่างหน่วยงานของรัฐกับองค์กรชุมชน การรวมกลุ่มระหว่างองค์กรธุรกิจกับสถานศึกษาและการรวมตัวระหว่างองค์กรท้องถิ่นกับมูลนิธิของบริษัทธุรกิจ เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่า กระบวนการเครือข่ายประกอบด้วยลักษณะความสัมพันธ์ 4 ลักษณะด้วยกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับขนาด ความหนาแน่น ความเกี่ยวข้อง ตำแหน่งของบุคคล และกลุ่มของความสัมพันธ์ของบุคคลในเครือข่าย และต้องมีการต่อสู้เพื่อความอยู่รอดของเครือข่ายดังนี้

1. ความสัมพันธ์ที่มีความหลากหลายภายใต้ความสัมพันธ์ตามบทบาทเชิงซ้อน
2. ความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยน ทั้งทางด้านวัตถุและทางด้านจิตใจ ซึ่งขึ้นอยู่กับความพอใจที่จะทำกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเกิดขึ้นด้วย
3. ความสัมพันธ์ที่นำไปสู่ความร่วมมือกันระหว่างบุคคล หรือกลุ่มคนภายใต้การคำนึงถึงผลประโยชน์ของกันและกัน ทั้งในลักษณะที่เท่าเทียมกันและไม่เท่าเทียมกัน
4. ความสัมพันธ์ที่มีระยะเวลาเป็นเงื่อนไขแห่งความถาวรของความสัมพันธ์

สรุปว่าการวิเคราะห์เครือข่ายโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เครือข่ายสังคม จะเป็นภาพสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตแห่งความร่วมมือและความเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างคน ความรู้ และทรัพยากร

ตอนที่ 3 ตัวอย่างเครือข่ายการเรียนรู้

ตัวอย่างกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้

ตัวอย่างเครือข่ายการเรียนรู้การจัดสร้างธนาคารข้าวของชาวบ้านหมู่บ้านกระพี ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น (ไพพรรณ เกียรติโชติชัย 2541 : 57-61) มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การจัดสร้าง “ธนาคารข้าว”

การจัดสร้าง “ธนาคารข้าว” ของชาวบ้านหมู่บ้านกระพี ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น บ้านกระพีเป็นหมู่บ้านขนาดเล็กประมาณ 60 ครัวเรือน มีประชากรอยู่ประมาณ 353 คน ชาย 192 คน หญิง 161 คน มีพื้นที่ทั้งหมด 1,040 ไร่ หมู่บ้านตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอบ้านฝางประมาณ 9 กิโลเมตร ระดับการศึกษาส่วนใหญ่จบชั้นประถมศึกษา อาชีพหลักคือทำนาทั้งนาข้าวเหนียวและข้าวเจ้า โดยอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก ส่วนใหญ่มีที่ดินเป็นของตนเอง ประมาณ 15 ไร่ต่อครัวเรือน มี 3 ครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองและมีจำนวน 16 ครัวเรือนที่มีข้าวกินไม่ครบปี

ในอดีตนั้นชาวบ้านจำนวน 16 ครัวเรือน เกิดปัญหาความยากจนมากต้องยืมเงินหรือข้าวจากคนอื่น จนกระทั่งมีองค์กรเอกชนองค์กรหนึ่งเข้าไปลงโครงการพัฒนาหมู่บ้าน เจ้าหน้าที่ขององค์กรพัฒนาเอกชนเริ่มค้นช่วยให้ชาวบ้านเริ่มเกิดความสำนึกในเรื่องราวของหมู่บ้าน ด้วยการ “เสวนา” โดยจัดโอกาสให้นักพัฒนาได้สนทนากับชาวบ้าน ให้ชาวบ้านได้สนทนากับชาวบ้านด้วยกันเอง เป็นต้น ทำให้ชาวชนบทได้เรียนรู้เรื่องต่าง ๆ อย่างกว้างขวางและค่อนข้างลึกซึ้ง และในกระบวนการสร้างความสำนึกนี้เอง ทำให้ชุมชนมองเห็นผู้นำปรากฏตัวออกมาชัดเจน โดยเฉพาะผู้นำที่มีใช้มีฐานะเป็นทางการ นอกจากนี้ภายหลังการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนแล้ว ก็ได้หาทางแก้ปัญหาในรูปแบบต่าง ๆ หลากรูปแบบ เช่น การจัดกลุ่มอาชีพเล็ก ๆ จำพวกกลุ่มเลี้ยงสุกร กลุ่มทอผ้า เป็นต้น ในการตัดสินใจทำกิจกรรมเหล่านี้ชาวบ้านทำกันเอง นักพัฒนาทำหน้าที่เพียงป้อนข้อมูลที่เกี่ยวข้องเท่านั้น จากกระบวนการสร้างความสำนึกปัญหาต่าง ๆ และพัฒนาเป็นการจัดกิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหา ทำให้ชาวบ้านเกิดความคิด ที่จะแก้ปัญหาคาจรขาดแคลนด้านการบริโภค ที่ปรากฏอยู่ในชุมชนโดยการจัดสร้างธนาคารข้าวประจำหมู่บ้าน

กระบวนการดำเนินการจัดสร้าง “ธนาคารข้าว”

ก่อนที่ “ธนาคารข้าว” จะเกิดขึ้นอย่างเป็นทางการนั้น กรรมการประจำหมู่บ้านก็ได้อภิปรายถกเถียงกันนานประมาณ 3-4 เดือน จนการพัฒนาได้กระทำอย่างรอบคอบทุกด้าน ในที่สุดก็หารูปแบบได้ว่าจะใช้วิธีการบริจาคข้าวโดยการทำบุญเพื่อสร้างทุนกลางบ้านขึ้น โดยไม่ต้องบังคับให้แต่ละคนบริจาคตามกำลังความสามารถ จากนั้นก็ได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นมา 4 ชุด เพื่อดำเนินการเผยแพร่ความคิดและชักชวนชาวบ้านทุกครัวเรือนให้การร่วมมือโดยแบ่งหน้าที่ดังนี้

1. แบ่งตามคุ้มบ้าน โดยให้กรรมการแต่ละบ้านซึ่งอยู่ในแต่ละคุ้มบ้านนำเรื่องราวต่าง ๆ ไปหารือกับชาวบ้านในเขตของตน
2. แบ่งตามความสนิทสนมและคุ้นเคยกันส่วนตัว กล่าวคือ ให้คนที่สนิทกับใคร ก็ไปชักชวนผู้นั้นให้เข้าร่วม
3. ขอความคิดเห็นและปรึกษาหารือกับผู้อาวุโสประจำหมู่บ้านเพื่อขอความสนับสนุน

ต่อมาได้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการขึ้นมาบริหาร “ธนาคารข้าว” ชุดหนึ่ง จำนวน 12 คน และได้จัดวางระเบียบการต่าง ๆ ขึ้นมาและจัดสร้างยุ้งฉางกลางบ้านขึ้นมา 1 หลัง โดยใช้เงินและแรงงานของชาวบ้านและเงินช่วยเหลือบางส่วนจากองค์กรเอกชน เมื่อมีการจัดตั้งธนาคารข้าวเป็นรูปเป็นร่างขึ้น (ในปี พ.ศ. 2524 – 2525) ทำให้ชาวบ้านสามารถสะสมข้าวสารไว้ในฉางถึง 458 ถัง ข้าวสารทั้งหมดนี้ได้มาจากบริจาคทั้งหมด อย่างไรก็ตามในช่วงปี พ.ศ. 2525-2526 เกิดภาวะฝนแล้ง คณะกรรมการต้องยืมเงินจากองค์กรเอกชน (ไม่คิดดอกเบี้ย) นำไปซื้อข้าวมาสมทบเพื่อบรรเทาความเดือดร้อน

จากสภาพการณ์ที่ผ่านมา ทำให้ชาวบ้านตระหนักถึงประโยชน์ของ “ธนาคารข้าว” และมีความรู้สึกว่าจะต้องรักษาให้คงอยู่ตลอดไป ปัจจุบัน “ธนาคารข้าว” แห่งบ้านกระพี้มีความมั่นคงพอสมควร มีข้าวอยู่ในธนาคารข้าว 974 ถัง และชาวบ้านกระพี้ทุกคน ก็รู้สึกว่าคุณเองมีส่วนในการเป็นเจ้าของ เพราะได้ช่วยกันสร้างขึ้นมา และยังมีผลชาวบ้านมีกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่องเช่น การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการช่วยเหลือการเจ็บไข้ได้ป่วย ด้านการศึกษาเล่าเรียนของเด็ก เป็นต้น และยังก่อให้เกิดความคิดที่จะช่วยเหลือหมู่บ้านข้างเคียงกับตนบ้าง ซึ่งตั้งแต่ปี พ.ศ. 2527 หมู่บ้านกระพี้ก็สามารถพึ่งตนเองได้ โดยไม่ต้องอาศัยความช่วยเหลือจากนักพัฒนาหรือความช่วยเหลือจากภายนอกอีกต่อไป

สรุปผลการดำเนินของหมู่บ้านกระทู้

การศึกษาถึงเงื่อนไขต่าง ๆ ที่ทำให้การจัดตั้งธนาคารข้าวขึ้นได้สำเร็จ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การที่ทำให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมแก้ปัญหาคือด้วยตัวของเขาเองนั้น สามารถสรุปได้ว่า มีปัจจัยเกี่ยวข้องอยู่ 3 ประการ ดังนี้

1. ปัจจัยทางด้านชุมชนและผู้นำในชุมชน โดยที่ชุมชนนี้มีความสามัคคีกันพอสมควร คือภาวะแตกแยก ไม่ปรากฏชัดเจน ในแง่ของผู้นำ ปรากฏว่าผู้ใหญ่มีคุณธรรม ซื่อสัตย์ มีใจเสียสละ และเป็นนักประชาธิปไตย ชาวบ้านทั่วไปให้ความเคารพนับถือ และผู้นำยังเป็นผู้ที่มีความสามารถในการพูดจาอย่างมีเหตุผล ชักจูงใจคนได้ดี ในการทำงานก็มีการกระจายอำนาจอย่างเต็มที่ ซึ่งก็ได้ใช้หลักการกระจายอำนาจมาแต่เริ่มต้น

2. ปัจจัยด้านองค์กรการพัฒนาและนักพัฒนา ในกรณีของบ้านกระทู้นี้ นักพัฒนา และองค์กรพัฒนาเอกชนมีส่วนเกี่ยวพันอย่างมาก โดยเฉพาะในขั้นสร้างความรู้สึกและการช่วยเหลือด้านอื่น ๆ ที่ชาวบ้านขาดแคลนในการริเริ่มโครงการพัฒนาตนเองมีความมั่นใจในศักยภาพของชาวบ้านชนบทไม่เข้าไปแทรกแซง หรือครอบงำชาวบ้าน ปล่อยให้ชาวบ้านคิด และตัดสินใจอย่างเสรี ซึ่งทำให้ชาวบ้านรู้สึกไม่พึ่งพานักพัฒนามากนัก และสร้างความมั่นใจให้แก่ชาวบ้านมากกว่าพวกตนมีความสามารถที่จะจัดการเรื่องของตนได้

3. ปัจจัยอื่น ๆ ภายนอกชุมชน การไปเยี่ยมเยียนของนักวิชาการ หรือผู้ชำนาญการ เฉพาะอย่างด้วยความช่วยเหลือผ่านนักพัฒนาหรือองค์กรพัฒนา ได้ช่วยเหลือชาวบ้านในแง่การเพิ่มพูนความรู้ในสิ่งที่พวกเขากำลังศึกษาได้มาก ทั้งในด้านการวิเคราะห์ปัญหา การหาแนวทางแก้ปัญหาและเทคนิคในการปฏิบัติ นอกจากนี้การที่ชาวบ้านได้มีโอกาสได้ไปเยี่ยมเยียนโครงการพัฒนาอื่น ๆ นอกสถานที่จากการช่วยเหลือขององค์กรพัฒนา ก็ทำให้โลกทัศน์ของชาวบ้านกระทู้กว้างไกลขึ้น แต่ทั้งหมดนี้เป็นเงื่อนไขที่จำเป็นในการที่จะทำให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาเท่านั้น ส่วนเงื่อนไขที่พอเพียงคือการที่ประชาชนเองได้ตระหนักถึงปัญหาและมีความมั่นใจในศักยภาพของตนเอง จึงทำให้การพัฒนาท้องถิ่นโดยชาวบ้านเองเป็นไปได้

จากเอกสารและการวิเคราะห์เกี่ยวกับกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ดังที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่ากระบวนการเครือข่ายการเรียนรู้เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของทุกคน มีรูปแบบการถ่ายทอดและกิจกรรมในลักษณะที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนต่าง ๆ ดังนี้

1. เครือข่ายการเรียนรู้มีแนวคิดการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเอง มากกว่าความต้องการที่จะพึ่งพาความช่วยเหลือจากภายนอก เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากความตระหนักที่ต้องพึ่งพาอาศัยการจัดการเพื่อแก้ปัญหาร่วมกัน

2. เครือข่ายการเรียนรู้มีลักษณะการดำเนินการที่เกิดจากการร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมดำเนินการ โดยอาศัยองค์กรชุมชนเป็นแกนในการดำเนินการ

3. เครือข่ายการเรียนรู้มีลักษณะเป็นกระบวนการการเรียนรู้ ที่อาศัยองค์ความรู้เดิม หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการพัฒนา ยึดหยุ่นในการถ่ายทอดและการแลกเปลี่ยนความรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนทุกระดับ

4. เครือข่ายการเรียนรู้มีลักษณะการระดมทรัพยากร และมีการจัดการเพื่อประยุกต์ใช้ทรัพยากรนั้นทำประโยชน์ให้กับองค์กร

5. เครือข่ายการเรียนรู้ไม่ปิดกั้นการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม โดยยอมรับความรู้จากภายนอก และประยุกต์ใช้วิทยาการสมัยใหม่ด้วยความเหมาะสม

จากข้อสรุปข้างต้นจะเห็นว่าเครือข่ายการเรียนรู้เป็นกระบวนการการเรียนรู้ที่ประกอบด้วยการเชื่อมโยงที่สำคัญ ดังนี้

1. เครือข่ายการเรียนรู้เป็นกระบวนการการเรียนรู้ ที่ไม่ปิดกั้นการร่วมมือขององค์กรประเภทต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน มีลักษณะเป็นการเชื่อมโยงการทำงานของหน่วยต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

2. เครือข่ายการเรียนรู้มีกระบวนการทำงานที่เป็นไปตามธรรมชาติที่ไม่โคดเคี้ยว แต่มีลักษณะเปิดกว้างโดยมีกิจกรรมของเครือข่ายเป็นเครื่องมือสร้างความสัมพันธ์ที่ต่อเนื่อง

3. เครือข่ายการเรียนรู้มีกระบวนการการพัฒนาเครือข่ายให้ดำรงอยู่ ด้วยการประสานสัมพันธ์เพื่อการระดมทรัพยากรเข้ามาร่วมกันดำเนินงานในเครือข่าย

ดังนั้นสถานศึกษาและโรงเรียนสามารถที่จะดึงชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมจัดการศึกษา พัฒนาส่งเสริมแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน ด้วยกระบวนการการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน

ตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยครั้งนี้ ได้แก่งานวิจัยที่เกี่ยวกับลักษณะของเครือข่ายการเรียนรู้ ปัจจัยและองค์ประกอบของกระบวนการการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ และปัจจัยที่ส่งผลต่อความร่วมมือในเครือข่ายการเรียนรู้ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งตนเอง และงานวิจัยที่นำข้อค้นพบเรื่องเครือข่ายไปสร้างรูปแบบเครือข่ายใหม่ ดังนี้

กอบกาญจน์ พงษ์ชนะชัย (2536) ทำการวิจัยเรื่อง “เครือข่ายการเรียนรู้และการจัดการของชุมชนเกี่ยวกับป่าชุมชน” ได้ข้อค้นพบประเด็นที่ศึกษาระดับเครือข่าย 4 ระดับคือ เครือข่ายการเรียนรู้ระดับบุคคลเป็นเครือข่ายระบบครอบครัวหรือระบบของเครือญาติ ที่มีผู้นำระดับผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้และเรียนรู้หลากหลายรูปแบบ ในการดูแลรับผิดชอบและอนุรักษ์ป่าชุมชนได้ เครือข่ายการเรียนรู้ระดับกลุ่ม แบ่งเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ตามลักษณะการแบ่งกลุ่มบ้านและกลุ่มอาชีพ โดยมีการติดต่อ แลกเปลี่ยนพูดคุยกันภายในกลุ่ม การรับข่าวสาร ความรู้จากภายนอก การอบรม เครือข่ายการเรียนรู้ระดับชุมชนกับชุมชนติดต่อสัมพันธ์กันในเรื่องพิธีกรรม การประชุมตำบล ทำให้มีโอกาสแลกเปลี่ยนการรักษาป่า ทราบกฎเกณฑ์กติการะหว่างหมู่บ้านในการรักษาป่าและเครือข่ายการเรียนรู้ระดับสถาบัน เช่น สถาบันทางศาสนา สถาบันทางการศึกษา ชุมชนมีส่วนร่วมกับวัดและโรงเรียน เหมือนกับเตา จะต้องมิลักษณะสามเส้าที่ให้แนวคิด พูดคุย มีกิจกรรมร่วมกันในการปลูกฝังและมีประโยชน์เกี่ยวกับป่า

วิมลลักษณ์ ชูชาติ (2540) ทำการวิจัยเพื่อวิเคราะห์รูปแบบและปัจจัยในการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ที่ประสบผลสำเร็จในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และเพื่อนำเสนอรูปแบบของกระบวนการการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้สำหรับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบหลักของเครือข่ายการเรียนรู้ได้แก่ คน ความรู้ และทรัพยากร ศักยภาพขึ้นอยู่กับผู้นำสามารถเชื่อมความรู้เก่าและใหม่เกี่ยวกับป่าในการรวมพลังคนในชุมชนให้เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ป่าไม้ กระบวนการการเรียนรู้ในเครือข่าย มีการนำความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่นเป็นฐานในการสร้างความตระหนักต่อปัญหา และการถ่ายทอดความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ สมาชิกเรียนรู้ร่วมกันโดยใช้เวทีแลกเปลี่ยนการเรียนรู้และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบทางการเพื่อถ่ายทอดวิทยาการสมัยใหม่ในการแก้ปัญหาของชุมชน ปัจจัยในการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ได้แก่ ผู้นำที่ได้รับความศรัทธา และมีความมุ่งมั่นในการแก้ปัญหาชุมชน การสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรชุมชน การประสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับวิทยาการสมัยใหม่ และกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างมีปฏิสัมพันธ์ รูปแบบของกระบวนการการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ที่นำเสนอ คือเครือข่ายการเรียนรู้ที่

ประสบผลสำเร็จ ระดับคนไปสู่คน คนไปสู่กลุ่มและกลุ่มไปสู่กลุ่ม กระบวนการการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ก่อตัวเริ่มจากการสร้างผู้นำตามธรรมชาติ หรือผู้นำภายในหรือภายนอกชุมชน และการเชื่อมประสานพัฒนาศักยภาพของเครือข่ายให้ดำรงอยู่ โดยร่วมเรียนรู้กิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

สุทิน ศรีคำไทย (2538) ทำการวิจัยเรื่อง “ความสำเร็จของการพัฒนาเครือข่ายการจัดการศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อศึกษาความสำเร็จและอุปสรรคของการพัฒนาเครือข่ายการจัดการศึกษานอกโรงเรียนพบว่า ปัจจัยความสำเร็จของการพัฒนาเครือข่ายการศึกษานอกโรงเรียนคือผู้ปฏิบัติงานเป็นผู้ที่มีเหตุผลในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ผู้บังคับบัญชาควรกำหนดกรอบนโยบายให้ชัดเจน มีการติดตามและประเมินผลการบริหารงาน ให้โอกาสผู้อื่นได้แสดงความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่ การประสานงานควรจัดเป็นรูปของคณะกรรมการประสานงาน ส่วนอุปสรรคของการพัฒนาเครือข่าย คือ ความต่อเนื่องของการประสานงาน ระเบียบกฎเกณฑ์ การปฏิบัติงาน การตัดสินใจสั่งการล่าช้าของผู้บังคับบัญชาและการมีความสนใจเกี่ยวกับนโยบายของจังหวัดและกรมในการบริหาร

นิพนธ์ ประภาวดี (2538) ทำการวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความร่วมมือของเครือข่ายภาคเอกชนในการพัฒนางานการศึกษานอกโรงเรียน” พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความร่วมมือของเครือข่ายภาคเอกชนในการพัฒนางานการศึกษานอกโรงเรียน คือ ด้านประชาสัมพันธ์ ด้านการประสานเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกับกรมการศึกษานอกโรงเรียน และภาคเอกชนในการทำงานเกี่ยวกับกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนและด้านการดำเนินงาน การร่วมประเมินผลเมื่อเสร็จสิ้นโครงการพัฒนางานการศึกษานอกโรงเรียน

พวงพิน เอี่ยม คง (2538) ทำการวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลสำเร็จต่อการสร้างเครือข่ายการศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดนครศรีธรรมราช” พบว่าปัจจัยที่ส่งผลสำเร็จต่อการสร้างเครือข่ายการศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดนครศรีธรรมราช อยู่ในระดับสูงมาก ประกอบด้วย 6 ปัจจัย คือ เป้าหมายร่วมกัน หลักการร่วมกัน ตระหนักในความจำเป็นที่จะต้องเกื้อกูลซึ่งกันและกัน โอกาสที่จะได้เรียนรู้การร่วมมือกัน ระบบข้อมูลเพื่อบริการสมาชิกและประชาชน ผู้นำและกลไกที่จะเชื่อมประสาน

ปาน กิมปี (2540) ทำการวิจัยเพื่อพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน และเพื่อศึกษาความเป็นไปได้และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน ผลการวิจัยพบว่าเครือข่ายการเรียนรู้มีพัฒนาการมาจากการตระหนักถึงปัญหาและความต้องการด้านเศรษฐกิจของชุมชน โดยมีผู้นำชุมชนทำหน้าที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง มีการใช้เครือข่ายสังคมเป็น

ศูนย์กลางการดำเนินงานภายในชุมชน และมีการขยายเชื่อมโยงกับองค์กรเครือข่ายภาครัฐ เอกชน ชุมชน ธุรกิจ และหรือองค์กรวิชาการ เพื่อกระตุ้นให้เกิดกระบวนการการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยมีเป้าหมายการพึ่งตนเองของชุมชนเป็นหลัก กิจกรรมที่พบในเครือข่ายการเรียนรู้ มีทั้งกิจกรรมในด้านการพัฒนาทักษะการเรียนรู้และแก้ปัญหาอันเป็นพื้นฐานการดำรงชีวิต ด้านพัฒนาข่าวสารข้อมูลและด้านพัฒนาทักษะและอาชีพ โดยผ่านกระบวนการการเรียนรู้ร่วมกัน การเรียนรู้ด้วยตนเอง ตลอดจนการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นทางการ โดยองค์กรเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนั้น มีลักษณะของการวิจัยดังข้อสรุป ดังนี้

1. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ได้แก่ งานวิจัยของ กอบกาญจน์ พจน์ชนะชัย (2536) สุทิน ศรีคำไทย (2538) นิพนธ์ ประภาวดี (2538) พวงพิน เอี่ยมคง (2538) เป็นงานวิจัยที่แสดงถึงลักษณะของเครือข่ายการเรียนรู้ ปัจจัยและองค์ประกอบของความสำเร็จของกระบวนการสร้างเครือข่ายทั้งในเรื่องป่าชุมชน การศึกษานอกโรงเรียน และศักยภาพของผู้นำท้องถิ่น
2. งานวิจัยที่นำข้อค้นพบเรื่องเครือข่ายไปสร้างรูปแบบเครือข่ายใหม่ ได้แก่ งานวิจัยของวิมลลักษณ์ ชูชาติ (2540) ที่วิเคราะห์รูปแบบและปัจจัยในการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ที่ประสบผลสำเร็จในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
3. งานวิจัยที่มีลักษณะเป็นงานวิจัย เพื่อศึกษาถึงพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ระดับชุมชน เพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน ได้แก่ งานวิจัยของ ปาน กิมปี (2540) โดยศึกษาขั้นตอนในการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ทั้งการก่อตัวของเครือข่าย การขยาย และการดำรงอยู่ของเครือข่าย โดยมีกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนในเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการพึ่งตนเองและอาศัยกรอบการพึ่งตนเองมาเป็นเป้าหมายของการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้

การศึกษางานวิจัยข้างต้น เป็นแนวทางให้ผู้วิจัยทำการวิจัยรูปแบบของกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้จากกรณีศึกษา : สหกรณ์โคนมพัทลุง จำกัด งานวิจัยใหม่นี้เพื่อค้นหารูปแบบของกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ เมื่อได้รูปแบบมาแล้วก็นำมาวิเคราะห์ในเชิงเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียนให้สอดคล้องกับรูปแบบของกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ที่ค้นพบ